

RUZSICSKA YVETTE*

Útlevelek, útlevelek története Magyarországon

Az úti okmányok története szorosan összefügg az államiság kialakulásával. Minden állam vezetőjének, legyen ő király, császár, fejedelem vagy miniszterelnök, jogos igénye országa biztonságának a megteremtése. A biztonság egyik pillére pedig annak nyomon követése, hogy kik, milyen céllal érkeztek, illetve kik milyen céllal hagyták el a kérdéses állam területét. Hazánk sem kivétel ezen törekvések alól. Az államalapítás óta megfigyelhető a jogi szabályozás szándéka, a kontroll mind nagyobb mértékben való kiterjesztése, az ellenőrizhetőség megteremtése. A szigor attól függött, hogy az adott vezető gyarapítani szerette volna az ország népességét, vagy már csak a kontrollt megteremteni. István királynak fiához, Imre herceghez írt intelmeiben még az idegenek jó szándékú befogadását ajánlja, mondván, hogy ők színesítik az ország összetételét:

„A vendég és jövevény népekben oly nagy haszon vagy, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet.”¹

„Mert mind a különb-különbféle tartományok széléről jönnek a vendégek, különb-különbféle szót és szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magokkal, ami mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá és igen megrettentí az idegeneknek magahitt szívöket.”

„Lám, gyöngé, és törékeny az egy nyelvű és erkölcsű ország”

„Ha valaki vendéget fogad magához jóakarattal és annak tisztességes tartásáról gondot visel, valameddig feltett szándéka szerint látja, ne hagyja el a vendég az ő gazdáját, se lakó szállást ne keressen másnál”²

* egyetemi adjunktus, ELTE ÁJK Közgazdaságtan és statisztika tanszék.

¹ NAGY PÁL: *Képes krónika a magyar útlevelek, útlevelek három évszázados múltjából (1661–2000)*. In: Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei, hajdú-Bihar Megyei Levéltár*. Debrecen, 2006. 8. p.

² NAGY 2006, 8. p.

István király utáni exlex állapot nem tett jót az ország biztonságának sem. I. László volt az az uralkodó, aki megpróbált rendet teremteni, és ezt szigorú törvényekkel tudta csak megvalósítani. Az idegenek befogadásával kapcsolatban nála már egyértelműen a bizalmatlanság volt megfigyelhető, és a kétes eredetű jövevények vizsgálata. Ekkor még bőven a kereszténység megszilárdításának időszakában vagyunk, így az országba érkezőket is külön kellett választani egyházi személyekre, és azokra, akik a határvidéken üzletkötés céljából lépték át az országhatárt. Az egyházi személyekkel szemben László törvénye a következőket mondja:

„Ha valamely jövevény egyházi személy az ő püspökének ajánló levele nélkül jövend e hazába, akkor törvénnyel avagy tanúvallomás által kell meglátni, hogy nem talán bárt vagy valami gyilkos legyen-e, vagy micsoda szerzetnek vallja magát.”³

A dekrétum második könyve pedig a határvidékre vonatkozik:

„A határvidék ispánjait, ha a király engedélye nélkül az ország határain túlról engednek lovakat vagy ökröket eladni, ispáni tisztségüktől meg kell fosztani. A határok őrzőit pedig akiket a nép nyelvén öröknek neveznek, ha ispánjuk engedélye nélkül ilyesmit megengednek, ha szegények, szabadságukat veszítsék. Azok pedig, akik ezeknek az öröknek az élén állnak, ha ugyanezen bűnben találatnak, mindenükkel együtt. csak vagyon vesszenek el, csupán fiaik és leányaik maradjanak meg szabadságukban.”⁴

László rendeletei kiterjedtek a határokon átnyúló kereskedelemre is, ami gyakorlatilag a vámok bevezetésének az elődje lehetett:

„Ha más országokból jönnek vendégek valamely határvidékre lóvásárlás vagy egyéb dolgok vétele céljából, az ilyenek az illető határvidék ispánjainak a követével együtt menjenek a királyhoz, és a király engedélye alapján, amit és annyit nekik megenged, a király poroszlója előtt vásárolják meg.”⁵

Könyves Kálmán még szigorít László törvényein, mikor is az ajánlólevél hiánya esetén létrehozza a kiutasítás intézményét:

„Idegen papot vagy diakónust csak ajánló levéllel kell befogadni.”⁶

„Akiiket pedig befogadnak, meg kell vizsgálni, ha az igaz úton jöttek-e azért, hogy ha valamelyiknek valami rossz híre ütné meg fülünket, az ilyen szűnjék meg hivatalból, míglen törvény szerint igazolja, vagy magát az országból el kitakarodik.”⁷

³ NAGY 2006, 8. p.

⁴ NAGY 2006, 9. p.

⁵ NAGY 2006, 9. p.

⁶ NAGY 2006, 9. p.

⁷ NAGY 2006, 9. p.

Könyves Kálmánnál jelenik meg először az országból kifelé való mozgás szabályozása, mégpedig egy kezdetleges útlevel formájába, és ő volt az is, aki az országhatárt lezáratta, és csak a létesített átkelőhelyeken lehetett az országba bejönni, és azt elhagyni:

„Hogy senki a vámszedők pecsétje nélkül Magyarországból kimenni ne merjen. Akik Magyarországból ki akarnak menni, mind a király, mind az ispán vámszedőitől, kik a kijáró helyeket őrzik, kérjenek a vámról, melynek egyik oldalára a király vámszedője nyomja rá pecsétjét, a másik oldalára pedig az ispán bélyegét üsse. Ha valaki ilyen pecsét nélkül kísérelne meg eltávozni, mint törvényszegő ötven penzát fizessen.”⁸

Ahogy megyünk előre az időben, egyre több dolog kapcsolódik az idegenek befogadásához. Kezdetben csak annak a megállapítása volt fontos, hogy jó szándékkal jöttek-e az országba, vagy sem. Később ők maguk is jogosultságot szerezhettek jósándékuk bizonyításával. II. Endrénél pedig már azt figyelhetjük meg, hogy a vendégek méltósághoz jutását szabályozzák. Nagy Lajos királynál pedig már a nemesek utazással kapcsolatos kiváltságait deklarálják:

„A nemeseket ne kényszerítsék, hogy a vámhelyek felé menjenek. Hanem a réveken mindenfelé amerre csak akarják minden akadály nélkül szabadon átkelésük legyen.”⁹

Sőt, lakodalom idején adómentességet is kaptak:

„A nemeseket lakodalom idején ne kényszerítsék vámhelyeken egy márka fizetésére”¹⁰

Zsigmond király volt az, aki számszerűsítette a vám mértékét, amikor is kimondta, hogy akár behozott, akár kivitt áru után harmincadot kell fizetni.

Ulászló a külföldi pénz használatát tiltotta meg az ország területén, kivéve a végvidékeken.

II. Lajos vezette be a királyi monopóliumot az ország területén bányászott aranyra és ezüstre, és tiltotta meg azok kivitelét az országból. Viszont eltörölte a harmincadot a behozott fegyverekre, élelmiszerekre.

Ezek az intézkedések mind valamilyen formában az úti okmányokhoz kapcsolódnak, elősegítik annak fejlődését, uniformizálódását. Míg kezdetben egyedi levelekről van szó, egyre inkább egy egységes forma iránti igény fogalmazódik meg. Mátyás királynál esik először említés az úti okmányok kiállításának díjáról, amit három forintban határoztak meg. Ahol pedig valamilyen jogosultságot szabályozó törvényt hoznak, ott rögtön intézkedni kell a jogosultsággal való visszaélésről is. III. Károly egyik dekrétuma foglalkozott az útlevelekkel való visszaélés következményeiről.

Az eddig felsorolt királyi intézkedések mind előzményei és így alapjai voltak egy később megszülető útleveletörvénynek, mely enélkül a közel hétszáz éves fejlődés nélkül nem valósulhatott volna meg. Az eddigi korszaktól élesen elkülönül a 18. század máso-

⁸ NAGY 2006, 9. p.

⁹ NAGY 2006, 9. p.

¹⁰ NAGY 2006, 9. p.

dik felétől a kiegyezésig tartó időszak. Míg a korábbi időszakról azt mondhatjuk, hogy alapvetően a személyi forgalom ellenőrzésére irányultak az úti okmányokkal kapcsolatos intézkedések, addig a későbbi korszakban főleg gazdasági okokból szabályozzák a be- és kiutazást, és ennek megfelelően ezt nem igazán útlevél, hanem inkább vámügyleteknek tekintették.

A nagy változást az 1723-ban alakult Helytartótanácsok jelentették, melyeknek hatásköre a belügyi igazgatáson kívül kiterjedt a szakigazgatási ágakra is, és közvetítői szerepet is betöltöttek az alsóbb hatóságok felé. Kollegális testület volt, élén a nádorral. 1769-ben Mária Terézia széles ügyintézési jogkörrel ruházta fel ezeket a tanácsokat. II. József a biztosok helyébe már ügyosztályokat szervezett a megnövekedett ügyforgalom miatt. Ezen ügyosztályok létrehozása fontos mérföldköve volt az útlevél történetnek. Működésük 1848-ban az első felelős minisztérium felállításával szűnt meg.

Ebben az időszakban a helyváltoztatás, és ennek engedélyezése leginkább a mesterlegényeket érintette, akiknek a mesteri cím megszerzéséhez több év szolgálatot kellett teljesíteniük „idegenben” és ehhez szabad helyváltoztatásra volt szükségük. Számukra hozták létre a „Vándorló Könyv” intézményét, melyben pontosan nyomon lehetett követni a helyváltoztatásaikat.

A külföldre utazáshoz királyi engedélyre volt szükség, de ezt elsősorban a protestánsokkal szemben alkalmazták, az ő szabad mozgásukat próbálták korlátok közé szorítani. Ezt szolgálta 1725-ben az útlevélkötelezettség bevezetése, majd 1742-ben az útlevélkiadás korlátozása. II. József által létrehozott ügyosztályok közül a rendőri ügyosztály intézte az útlevélügyeket. Az ország határain belüli mozgáshoz szükséges úti okmányok kiadása a főszolgabíró, az örökös tartományokban pedig az alispán hatásköre volt. A külföldre szülő okmányokat azonban csak a helytartótanács vagy a kancellária adhatta ki. A szigorú szabályozás szükségességét a magyarországi állapotok indokolták. A török hódoltság után, a császári zsoldosok fosztogatása, a népesség igen alacsony száma az úthálózat hiánya, járványok elterjedésének megakadályozása, kémek, gyanús elemek kiszűrése érdekében volt szükség. Az úti okmányoknak több elnevezése is ismert volt ebben az időben: Levél, Úti-levél, Utazó levél, Útlevél, Bizonyoságlevél, Vándorkönyv, Vándorlókönyv. Ismertek voltak már fontos alaki szabályok, az okmányok kiadásával kapcsolatban. Például csak személyesen lehetett intézni az okmány igénylését, az üresen maradt részeket ki kellett vonallal húzni, nehogy utólag beleírjanak valamit, minden okmány egy évig volt érvényes, ennek letelte után vissza kellett szolgáltatni, aminek elmulasztása anyagi következményekkel járt, mégis megállapítható, hogy nagyon kevesen adták le a lejárt okmányokat.

Mindezek az előzmények vezettek végül az Útlevélügyről szóló 1903. évi VI. tcz. megszületéséhez. A részletes szabályozást a 70.000/1-904. B.M. rendelet tartalmazta:

„Habár az útlevélnek napjainkban, midőn a költözködés és a forgalom szabadsága, majd minden államban elismerést nyert, nincs meg többé az a jelentősége, mellyel az akkor bírt, midőn még a nemzetek közti érintkezés mindenféle korlátnak és zaklató ellenőrzéseknek volt alávetve, mégis, mint a személyazonosság és állampolgárság igazolására szolgáló okmány még jelenleg is kiváló fontossággal bír, minél fogva úgy az egyes állampolgároknak, mint magának az államnak is az érdekében áll, hogy az útlevél elnyerésének feltételei és módzatai, a hatóságok illetékessége szabatosan

megállapíttassék, s az egész útlevelügy megfelelően szabályoztassék. A törvény rendelkezései a szabad mozgást indokolatlanul ne akadályozzák, csakis azon államokkal szemben, ahol az útlevel kényszer fennáll. ...Fontos célja a törvénynek az is, hogy az útlevelet nem hivatalból, hanem az állampolgárok kérelmére állítják ki, azzal indokolva, hogy az útlevel vagy az állampolgárság, vagy pedig a személyazonosság igazolására alkalmas bizonyítékként használható, tehát elsősorban magáncélt szolgál."¹¹

A törvény tartalmazta, hogy mely hatóságok illetékesek az útlevel kiállítására, meghatározta az útlevel pontos alaki feltételeit, tartalmát, szabályozta a kiállítás díját.

Az I. Világháború után 2-3 évig felborult a rend, 1921-től lehet megint szabályozásról beszélni. Egy 1920-as gráci útlevel-értekezleten elfogadták egy egységes útlevel űrlap bevezetését is. Az útlevelek az 1922 és 1937 közötti időszakban alapvetően azonos alakban, terjedelemben kerültek kiadásra. 1937-ben egy B.M. rendelet új útlevel kiadását rendelte el az egyre gyakoribb útlevelhamisítások miatt. 1940-től pedig bevezették a szolgálati útlevelet a hivatalosan kiküldött közszolgálati alkalmazottak és az állami érdekből utazó magyar állampolgárok részére.

A II. Világháború befejezése után az ideiglenes nemzeti kormány új szabályokat vezetett be az útlevelekkel kapcsolatban. Innentől kezdve csak a rendőrség helyi szervei állíthattak ki útlevelet, az alispánok ezen jogköre megszűnt. A kérelmeket személyesen kellett benyújtani, melyben nyilatkozni kellett arról, hogy a háború utolsó évében hol tartózkodott az illető kérelmező, politikai magatartása előélete milyen volt. 1950-től az útlevelkiadás átkerült az ÁVH-hoz, aminek egyenes következménye lett a nagyon szigorú szabályozás. Ezen 1953-ban következett be egy kisebb enyhítés, amikortól is méltányossági alapon, rokonlátogatási céllal több engedélyt adtak ki. Érdekesség volt az 1956-ban bevezetett személyazonossági igazolvánnyal együtt érvényes útlevellap, vagy betétlap, melyet a szocialista országokba való utazásra lehetett használni. Az '56-os események újabb fordulópontot jelentettek. Az egész útlevelszabályozás átkerült a Belügyminisztérium útlevelosztályához. Ettől kezdve útlevelet egy erre a célra rendszeresített nyomtatványon lehetett igényelni. Az igényelhető útlevelek típusai a következők lehettek: magánútlevel, szolgálati útlevel, csoportos útlevel, kivándorló útlevel, személyi igazolvánnyal érvényes útlevellap, konzuli útlevel, külföldön lakó magyar állampolgárok útlevele.

A '70-es évek elejétől vezették be az un. piros, illetve kék útlevelet. A piros útlevel az európai szocialista országokba könnyítette meg a kiutazást. Ezt az erre a célra rendszeresített útlevelkérdő lapon lehetett igényelni, és maga az útlevel öt utazásra jogosította fel annak használóját. Az érvényessége öt év volt, és ha valaki öt évnél hamarabb elhasználta az öt utazást, akkor újat igényelhetett. A kék útlevel ezzel ellentétben a nyugati országokba való utazást volt hivatott lehetővé tenni, melyet háromévente egyszer lehetett felhasználni. Az idő múlásával, és a mindennapi élet felgyorsulásával ez a megoldás nem tudta felvenni a versenyt. Ezeknek az útleveleknek a használata nehézkes volt a korlátozó tényezők miatt. Egyre sürgetőbb igény volt a változtatásra, melyre a 7. 1978. évi 20. sz. tvr. 1982. évi 18. sz. tvr. módosításával került sor, de az igazi áttörést az 1988-ban bevezetett világútlevel jelentette, mellyel lehetővé vált a világ bármely országába való többszöri kiutazás. Ezt egy egyszerűsítés követte, 1989. évi XXVIII. tv. az út-

¹¹ 70.000/1-904. B.M. rendelet.

levélfajták számát csökkentette, megszüntette a külföldön élő magyar állampolgárok részére kiadott külön útlevelet, a szolgálati útlevelek közül pedig csak a külügyi szolgálati és a hajós szolgálati útlevelet tartotta meg.

1998-ban történt egy újabb egyszerűsítés a XII. tv.-el, amely már csak két útlevélfajtát említ, a magánútlevelet és a hivatalos útlevelet. Az útlevél adatoldala tartalmazza az állampolgár családi- és utónevét, leánykori családi- és utónevét, születési helyét, idejét, állampolgárságát, arcképmását, sajátkezű aláírását, az útlevél típusát, számát, kiállításának keltét, érvényességének idejét, és az okmányt kiállító magyar hatóság nevét. Ezekbe az útlevelekbe már az akkori legújabb biztonsági megoldások szerint a fényképeket lézergravírozással rögzítették. Ez a típusú útlevél álló formátumú, sarokgömbölyített, puha kivitelezésű, műbőr borítású, 32 oldalas, irkafűzéssel készített, géppel stancolt füzet.

2001. szeptember 11-e alapjaiban rengette meg a világban való biztonságos utazás addigi feltételeit. Jogos igény merült fel az úti okmányok modernizálására, azok biztonsági paramétereinek fejlesztésére. A tagállamok szükségét látták biometrikus adatok felvételének az úti okmányokba, hangsúlyozva, hogy a harmonizáció csupán az útlevelekben található biztonsági jellemzőkre vonatkozik, és nem érinti az úti okmányok kialakítását.

A Magyar Köztársaság 2004. május 1-jével az Európai Unió teljes jogú tagja lett. A csatlakozási szerződés aláírását követően hazánknak alapvető kötelezettsége lett az uniós normáknak történő megfelelés, illetve a nemzeti jogszabályok megfeleltetése az uniós jogszabályoknak. Ezért szükségessé vált a vonatkozó jogszabályok módosítása, e témakört illetően a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. tv. és annak végrehajtásáról rendelkező 101/1998.(V.22) Korm. Rendelet továbbá feladat volt az ideiglenes magánútlevél adattartalmának a magánútlevél adattartalmához történő igazítása, és az ideiglenes úti okmány jogintézményének megteremtése.

Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződésben az akkori tagállamok közös célokat fogalmaztak meg a bel- és igazságügyi együttműködés területén. Létrehozták többek között az uniós állampolgárságot és döntöttek a személyek szabad mozgásának teljes körű megteremtéséről is. A belső határon a határforgalom-ellenőrzés felszámolásának gondolata azonban nem újkeletű – nem sokkal a II. világháború után – már megjelent Európában, több ország között lebontották a fizikai határ-ellenőrzést. Az Egyesült Királyság és Írország között közös utazási övezet működött. 1954-ben Finnország, Norvégia, Svédország, Izland és Dánia létrehozta az ún. Északi Útlevél Uniót. Hollandia, Belgium és Luxemburg között pedig 1960. óta nem létezett határ-ellenőrzés.

Az 1980-as évek elején az akkori Európai Közösség több tagállamában felmerült a személyek szabad áramlása biztosításának igénye, egységes álláspontot azonban nem sikerült kialakítani. Németország és Franciaország 1984. július 13-án a Saarbrückeni Egyezményben megállapodtak, hogy közös határukon fokozatosan felszámolják az ellenőrzést. A teljes jogú schengeni tagság elérése Magyarország számára uniós csatlakozásunk kezdetétől fogva meghatározó cél volt. A magyar emberek számára az utazási szabadság több évtizedes korlátozása után ez a fajta teljes mozgásszabadság-élmény rendkívüli érzelmi jelentőséggel bír. A XX. század tragikus történelmi eseményei folytán mesterségesen szétszakított térségek, régiók közti szabad átjárás biztosításával, a határok légiessé válásával helyreállhatnak a szerves történelmi fejlődéssel kialakult gazdasági és közlekedési kapcsolatok, és honfitársaink százezrei-milliói számára válik egyszerűbbé családi, rokon vagy baráti kapcsolataik ápolása. A schengeni csatlakozás így

nemzetpolitikai szempontból is kiemelkedő jelentőségű esemény. Fontos változás volt, hogy a magyar állampolgárok ezután az európai térségbe személyazonosító okmánnyal utazhattak. Ez alól a 14 év alattiak képeztek kivételt, akik akkoriban csak érvényes útlevelemmel utazhattak, mivel még korhatárhoz volt kötve a személyazonosító igazolvány megszerzése. 2009-től vezették be a születéstől való jogosultságot személyazonosító igazolványra. Ezen kívül fontos volt törvényben kimondani, hogy a bevezetett bimetrikus útlevelem rádiófrekvenciás chipet tartalmaz, amely magában foglalja azokat az adatokat, amelyek az útlevelem adatoldala szemmel olvasható módon is tartalmaz. Megalkották az ideiglenes magánútlevelem intézményét, mely magyar állampolgár részére a külföldön való további tartózkodáshoz, illetve továbbutazáshoz egy év érvényességi idővel adható ki. A magyar állampolgár részére – hazatérés céljából – minden esetben ki kell adni az ideiglenes magánútlevelet, ez esetben az érvényesség legfeljebb fél és lehet A hazatérés céljából kiadott ideiglenes magánútlevelemmel a Magyar Köztársaság területére csak egyszer lehet beutazni. A biometrikus azonosítók alkalmazásával az úti okmányok biztonságosabbá válnak a jogosulatlan felhasználással szemben. A magánútlevelem iránti kérelmet belföldön továbbra is a körzetközponti jegyzőnél (okmányirodákban) és a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala (továbbiakban KEK KH) által működtetett Központi Okmányirodában lehet benyújtani, külföldön pedig a konzuli tisztviselőnél. Az ujjnyomat felvételezésének szükségessége okán megszűnik azonban a kérelem jegyzőnél történő benyújtásának lehetősége. Leszűkül továbbá a konzuli tisztviselőnél történő benyújtás lehetősége arra az esetre, ha a külföldön tartózkodó kérelmező külföldre utazáshoz felhasznált okmánya személyazonosításra alkalmatlanná vált, megrongálódott, lejárt, elveszett vagy eltulajdonították, és a további tartózkodás, tovább-, illetve hazautazás céljából az ideiglenes magánútlevelem nem használható. Ugyancsak az ujjnyomat felvételezése okán a kérelem benyújtásakor a kiskorú kérelmezőknek is személyesen kell megjeleníteniük. Ez alól a 12 éven aluliak kivételt képeznek, mivel tőlük ujjnyomat felvételezésére nem kerül sor.

A kérelem benyújtásakor szolgáltatandó adatok köre kiegészül az ujjnyomat adattal. Ez alól kizárólag a külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény 7. §-ának (4) bekezdésében foglalt esetekben van kivétel, azaz ha a kérelmező a kérelem benyújtásakor 12. életévét még nem töltötte be, ujjnyomat adására állandó vagy átmeneti jelleggel fizikailag képtelen, a kérelem benyújtásakor egészségi állapota miatt nem tud személyesen megjelenni, illetve a kérelem külföldön történő benyújtása esetén.

Magyarország 2006. augusztus 29. óta bocsát ki chippel ellátott e-útleveleket. Az első generációs biometrikus útlevelek a biometrikus azonosítók közül csak az arcképet tartalmazzák, az ujjnyomat adatokat is tartalmazó második generációs biometrikus útlevelek 2009. június 28-tól kerülnek kibocsátásra. A második generációs biometrikus útlevelekben található chippek a technikai paraméterek tekintetében megegyeznek a jelenleg használatban lévőkkel, az eltérés a rádiófrekvenciás (RF) átvitelrel kiolvasható különböző adattartalmakban van.

A második generációs biometrikus útlevelek chipjén az útlevel jogos birtokosának személyes adatai közül a neve, állampolgársága, születési helye és ideje, neme, aláírása, valamint a fényképe és két ujjnyomata kerül digitálisan tárolásra.¹² Ezek közül az ujjnyomatok szenzitív személyes adatnak számítanak, míg a többi adat az útlevel adatoldalán is szerepel.

Felhasznált irodalom

- NAGY PÁL: *Képes krónika a magyar útlevelek, útlevelek három évszázados múltjából (1661–2000)*. In: Radics Kálmán (szerk.): *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei*, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. Debrecen, 2006.
- A jövő okmánya, avagy itt a biometrikus útlevel. 2009. július 16. <https://das.hu/jogi-esetek-es-hirek/a-jovo-okmánya-avagy-itt-a-biometrikus-utlevel/> (2018. 05. 31.)
- Kis magyar útleveltörténet Szent Istvántól Schengenig*. 2010. február 4. 10:13 MTI, https://multkor.hu/20100204_kis_magyar_utleveltortenet_szent_istvantol_schengenig, (2018. 05. 28.)
- Meglepően régiek az első útlevelek*. https://index.hu/tudomany/til/2016/12/23/meglepoen_regiek_az_elso_utlevelek/ (letöltés: 2018. 05. 28.)

¹² A külföldre utazásról szóló 1998. évi XII. törvény 7. §-ának (2) bekezdése értelmében a tároló elem az adatoldalon szereplő adatokat tartalmazza.